

ЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ РОЗРОБКИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЙОГО НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Вченими-бухгалтерами недооцінюється назріла необхідність розгляду психологічних і лінгвістичних аспектів діяльності бухгалтера як факторів впливу на практику організації і ведення бухгалтерського обліку, а також на специфіку функціонування системи обліку окремого підприємства. Разом з тим лінгвістичні, а також психологічні фактори суттєво впливають на ефективність функціонування бухгалтерського обліку як інформаційно-комунікаційної системи конкретного суб'єкта господарювання. Сьогодні лінгвістичні (психолінгвістичні) і психологічні аспекти бухгалтерського обліку як науки і практичної діяльності поки залишаються недослідженими українськими вченими-бухгалтерами, оскільки вимагають мультидисциплінарного дослідницького підходу. Натомість напрацювання зарубіжних вчених, передусім англословних країн, доводять перспективність та важливість розгляду цих аспектів саме вченими-бухгалтерами із своїх позицій.

Обопільна зневага лінгвістів та бухгалтерів до наукових напрацювань збіднює обидві науки і знижує практичні значення одержаних результатів (це стосується насамперед впорядкування, систематизації і стандартизації термінології; оптимізації процесу навчання перекладу наукової спеціалізованої літератури і документації; створення термінологічних банків знань). Паралельне, а неспільне проведення досліджень знижує їх ефективність. Предметом спільних досліджень має стати розгляд питань і принципів побудови терміносистеми бухгалтерського обліку, економіки, складання різного виду термінологічних тезаурусних словників, а також розгляд питань функціонування термінів-логічної лексики в спеціалізованих бухгалтерських текстах. Нехтування дослідженнями впливу лінгвістичних і психологічних чинників на практику організації і ведення бухгалтерського обліку призводить до підвищення професійного ризику бухгалтера, негативних проявів якого можна уникнути.

Застосування психологічних підходів і методик прикладних досліджень дозволяє визначити якості особистості, що сприяють і перешкоджають ефективності професійної бухгалтерської діяльності. Так, приналежність бухгалтера до певного психологічного типу особистості може накладати суттєві обмеження на об'єкти бухгалтерського обліку, що можуть ним ефективно обліковуватися.

Крім того, головний бухгалтер підприємства, як суб'єкт здійснення рефлексивного управління і, по суті, керівник, зобов'язаний розбиратися в особистісних особливостях і індивідуальних потребах бухгалтерів як своїх підлеглих. Це необхідно для найбільш ефективного делегування повноважень, визначення ділянки відповідальності, розуміння причин недостатньо якісного виконання завдань і т. ін. Знання психології сумісності співробітників бухгалтерії головним бухгалтером як основною особою при підборі персоналу може забезпечити здорову доброзичливу робочу обстановку, знизити ймовірність виникнення конфліктів, і в кінцевому підсумку забезпечити раціональність використання робочого часу.

При підготовці облікових даних бухгалтер має брати до уваги сукупність специфічних особистісно-певних факторів (стиль мислення управління; приналежність до певного психологічного типу особистості). З позиції бухгалтера важливо намагатися визначити стиль, притаманний певному колу пріоритетних користувачів. Грунтуючись на цьому, можна приймати рішення щодо обсягу звітних даних, ступеню їх структурування, агрегованості та аналітичності, наявності альтернативних варіантів, виділення визначальних чинників. У той же час нехтування прийняттям до уваги перцептивних особливостей основних внутрішніх користувачів управлінської звітності призводить до невинновано високих трудовитрат або до дублювання зусиль щодо підготовки звітів, оскільки неконкретність формалізації вимог призводить до неадекватності форми подачі облікової інформації запитам зацікавленого користувача.

При побудові звітів на запит управлінського персоналу та при постановці задач ІТ-фахівцям бухгалтер має забезпечити виконання принципу зрозумілості, наочності та аналітичності. Так, інформація повинна бути згрупована у звітності таким чином, щоб бути придатною для проведення економічного аналізу з її використанням, чого можливо досягти тільки при однаковому розумінні відповідної інформації її "постачальником" і "споживачем" (реципієнтом). При цьому у управлінця та облікового працівника повинен сформуватися спільний термінологічний апарат щодо наведених у звітності показників. В іншому випадку "споживач" інформації і її "постачальник" спілкуватимуться "різними мовами", що, безумовно, вплине на якість управлінських рішень, які приймаються на підставі наданої інформації. Прикладним аспектом прояву лінгвістичних, психологічних аспектів та їх впливу на організацію бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві, що має комп'ютеризований облік, є їх прояв в якості комунікативних бар'єрів, що ускладнюють процес формалізації вимог, що є найважливішим етапом в процесі впровадження КСБУ і адаптації її до реальних потреб бізнесу, зокрема, в процесі розробки внутрішньої управлінської звітності. Практична реалізація програмістами вимог користувача залежить від чіткості і точності їх формулювання. У процесі постановки завдання важливою є вивірка точності і повноти назв усіх інформаційних одиниць і їх сукупностей. Чіткість найменувань інформаційних сукупностей та їх ідентифікації, усунення синонімів та омонімів в назвах економічних показників забезпечують більш високу якість результатів обробки. Розходження в баченні бажаного кінцевого результату і шляхи його досягнення можуть виникати насамперед через причин психологічного характеру: особливості сприйняття, психологічного типу особистості, ускладненою вербалізації ідей та існуючих потреб. Більш того, несумісність психологічних типів часто є

причиною конфліктогенності процесу формалізації вимог, їх уточнення та подальшого коригування. Крім того, чим більш багатоступінчастим є процес фактичного “спуску” вимог від керівництва до працівника бухгалтерії (фінансового відділу), відповідального за подальшу роботу з працівниками ІТ сфери, тим більш імовірними будуть спотворення інформації, обумовлені суб’єктивністю такого співробітника по сприйняттю і його суб’єктивністю як продуцента інформаційного повідомлення.

Також актуальна постановка проблеми викривлення бухгалтерської інформації через двозначність лексичних одиниць. Наприклад, надмірне використання професіоналізмів може призводити до спотворень переданої облікової інформації, знижуючи ефективність процесу її передачі, і, отже, не тільки не спрощує, але і ускладнює професійну комунікацію, виступаючи в ролі мовних і семантичних комунікаційних бар’єрів у спілкуванні як бухгалтерів, так і бухгалтерів з користувачами інформації, так і між бухгалтерами різних підприємств. В якості фактора, що ускладнює предметну комунікацію, може виступати і неоднаковий рівень володіння конвенціональною законодавчо закріпленою термінологією, і використання сторонами (постановники вимог (бухгалтери) – виконавець (ІТ-фахівець)) професіоналізмів своїх сфер викликає їхнє нерозуміння і необхідність розшифровки (своєрідного “декодування”) і в кінцевому підсумку ускладнює і розтягує в часі вироблення конвенційної “спільної мови” між учасниками процесу.

Крім того, структура бухгалтерської управлінської звітності повинна визначатися психологічними особливостями та рівнем підготовленості конкретного управлінця, якому вона надається. Це значно впливає на розміщення показників у звітності, на розташування рядків і стовпців у формах звітності і навіть на формат представлення цифрових даних. Принципи формування показників внутрішньої звітності, зокрема, передбачають, що звіти повинні бути адресними і конкретними; поточні звіти мають містити оперативну інформацію, корисну для прийняття управлінських рішень; форми звітів повинні враховувати психологічні особливості та рівень підготовленості конкретного менеджера, для якого призначений звіт; звіти не повинні бути перевантажені зайвими даними, в той же час вся представлена у них інформація повинна бути систематизована.

При виробленні якісного професійного судження діє значна кількість психологічних чинників, зумовлена особливостями сприйняття бухгалтера, його типом характеру, стилем мислення, та ін. Саме бухгалтер може свідомо обмежити інформованість менеджерів, звуживши обсяги наданої інформації. Дані спотворення, що можуть бути навмисними і ненавмисними, є результатом суб’єктивності облікової інформації, яка, в свою чергу, може бути суб’єктивністю за викривленням і суб’єктивністю за сприйняттям.

Бухгалтери-практики нерідко зазнають труднощів із розумінням конвенціональної законодавчо закріпленої термінології. Значна частина робочого часу бухгалтера витрачається на пошук консультацій, уточнення термінів і понять, їх “переклад” спрощеною мовою. Крім того, бухгалтер-практик стикається з протиріччями в нормативних документах, в ідеалі покликаних врегулювати та максимально уніфікувати практику відображення певних об’єктів в бухгалтерському обліку (а саме, з різними неузгодженими термінами і поняттями, множинністю визначень, неоднозначністю трактувань і явною суб’єктивністю підходів, пропонуєваних в якості консультативних прецедентів практичної інтерпретації нормативної бази).

Підприємство, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність, відчуває потребу якісного перекладу технічної документації та первинних документів на державну мову, а також процесу переговорів. У цьому контексті серйозних досліджень вимагає проблема некоректності перекладу обліково-економічної термінології як основної причини комунікативних невдач, оскільки проведення переговорів між партнерами з різних бізнес-культур – один з найскладніших видів професійної комунікації, що вимагає від учасників (в т.ч. і від бухгалтера, який зайнятий підготовкою документації і бере участь у переговорах) спеціальних компетенцій, зокрема, мовних. Бухгалтер, відповідальний за певну ділянку, пов’язаний із здійсненням перекладу документів, необхідних для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, тому він зобов’язаний володіти професійною термінологією (а також професіоналізмами, основними акронімами та розшифровкою загальноприйнятих абревіатур) і бути здатним надати максимально коректний переклад (при цьому здійснивши максимально близький переклад і безеквівалентної лексики). В іншому випадку підприємство приречене на коригування бухгалтерських записів в майбутньому (неправильне або незаконне відображення (невідображення, невизнання) у бухгалтерському обліку), що також пов’язано із додатковими трудовитратами.

Таким чином, організацію системи бухгалтерського обліку на підприємстві необхідно розглядати з урахуванням психологічних особливостей бухгалтерів, що здійснюють обліково-аналітичну діяльність на підприємстві.

КОЗЛОВА Марія Олегівна

К.е.н., доц., доц. кафедри фундаментальних економічних дисциплін

Інститут обліку і фінансів

Житомирський державний технологічний університет

Наукові інтереси: лінгвістичні та психологічні аспекти бухгалтерського обліку, проблеми перекладу обліково-фінансової термінології з англійської мови.

Тел. 0506167645

E-mail: MO_Kozlova@mail.ru